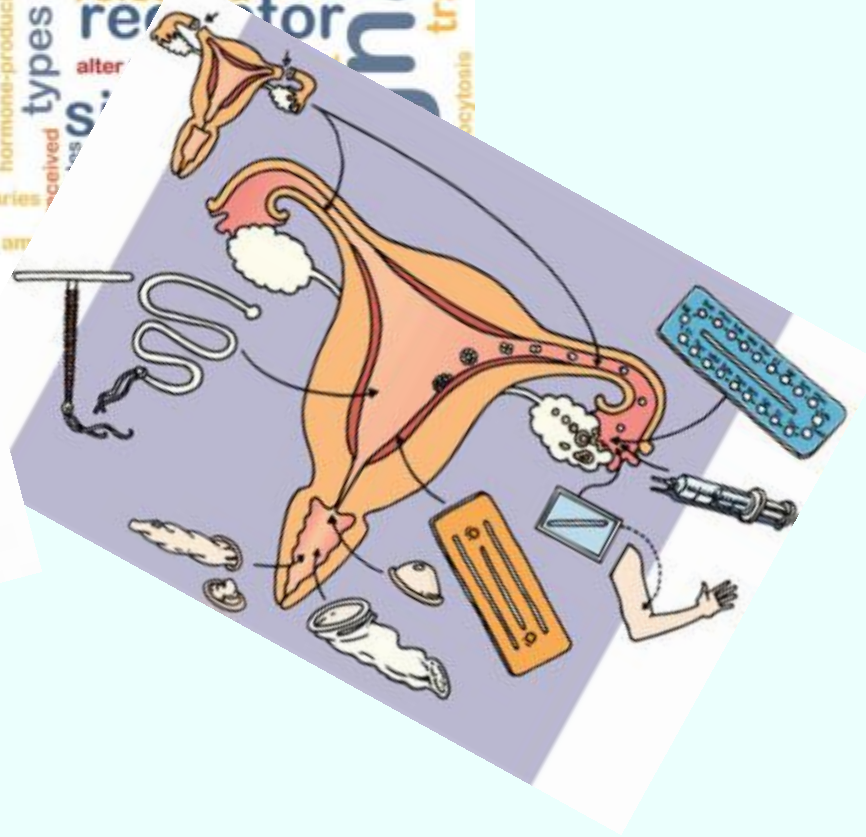

- Cecile Hoeks, huisarts Veldhoven
- Anne Damoiseaux, gynaecoloog CZH
- Peggy Geomini, gynaecoloog MMC

acro
 following reside loop
 Degradation production
 cellular ultimately flow blood express hard responses
 recognized animals transported tissue number
 often range
 typically recipients messenger metabolism exocrine
 origin produce negative involves
 chemical transduction differently molecules
 Hormones
 Hormone
 respond one
 directly also
 feedback essentially small
 ectohormones dissect example
 signaling synthesis
 required
 released reaction
 receptor
 types
 Recognition binds physiological hormone-producing ovaries
 received types
 alter
 cytolysis
 hormonal
 hierarchical secretion
 case either leads
 thyroid parts organism
 bloods hierarchy an
 several phytohormones leads either leads
 thyroid parts organism
 bloods hierarchy an
 several phytohormones leads either leads

Quit

k!

Kahoot!

Game PIN

Enter

Hormonale anticonceptie

Een 17-jarig meisje bezoekt uw spreekuur met de vraag naar betrouwbare anticonceptie. De meeste van haar vriendinnen gebruiken de pil. Voor ze besluit of dat ook voor haar de beste oplossing is, wil ze eerst meer informatie.

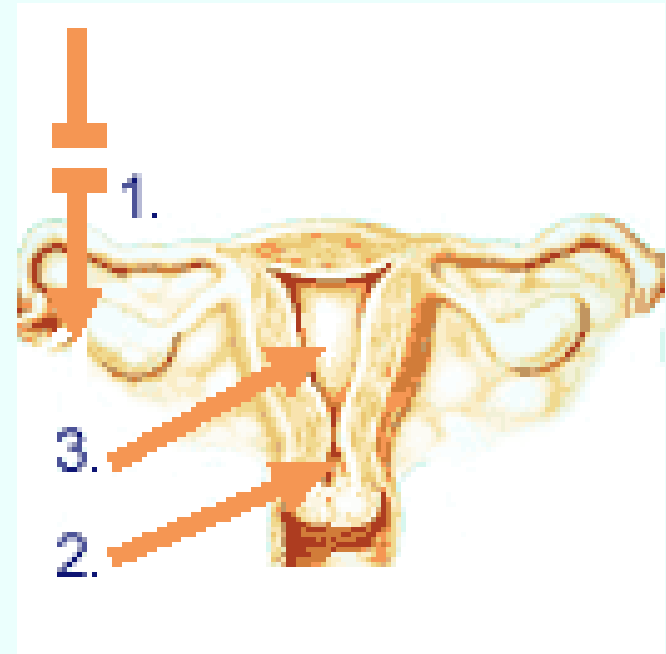
Vraag 1: Werkingsmechanisme

Waarop berust de anticonceptieve werking van de pil?

Werkingsmechanisme pil

- Anticonceptieve werking door gestagene component
  1. ovulatierekking
(remming LH en FSH, direct en indirect via remming GnRH)
  2. impermeabel cervixslijm
  3. atrofie endometrium
- Endometrium stabilisatie door oestrogene component

Vraag 2: Oestrogenen en progestagenen

Welke soorten en doseringen oestrogeen kunnen er in de pil zitten, en welke typen progestageen?

Historie oestrogenen

- Mestranol
- 50 µg Ethinyl Estradiol
- 37,5µg EE
- 35 µg EE
- 32,5µg EE
- 30 µg EE
- 20 µg EE
- 15 µg EE
- Steeds lagere dosering
- Estradiol valeraat 3-2-1 mg
“Natuurlijk” oestrogeen

Historie progestagenen

- Afgeleid van 19-nortestosteron
  - 1e generatie
    - norethisteron
    - lynestrenol
    - ethinodioldiacetaat
  - 2e generatie
    - levonorgestrel
    - norgestimaat
    - dienogest
  - 3e generatiedesogestrel
    - etonogestrel
    - gestodeen
- Afgeleid van:
  - 17 α -spiro lacton
    - drospirenon
  - 17 α -OH-progesteron
    - cyproteronacetaat
    - chlormadinonacetaat
    - medroxyprogesteronacetaat
- Steeds zuiverder progestageen.
(minder androgeen)

Progestagen Oestrogenen	1e generatie P	2e generatie P	3e generatie P	Drospirenon	17αOH-progesteron
EE 50 mcg		Microgynon 50 13,52			
EE 37,5 mcg	Ministat (22) 16,02				
EE 35 mcg	Neocon 11,17 Modicon 15,27 Trinovum (7-7-7) 11,12	Cilest 18,38			Diane-35 17,68 Minerva 17,68 CPA/EE 3,02
EE 32,5 mcg		Trigynon (6-5-10) 12,98 Trinordiol (6-5-10) 12,98			
EE 30 mcg		Microgynon 30 9,38 Stediril 30 7,38 EE/gestodeen 30 13,80 EE/LNG 30 7,40 EE/DSG 30 18,72	Femodeen 19,48 Marvelon 18,72	Yasmin 40,67	
EE 20 mcg		Microgynon 20 19,64 Lovette 22,27 EE/gestodeen 20 14,24 EE/LNG 20 15,24 EE/DSG 20 21,89 Evra-patch 44,14	Minulet 13,78 Mercilon 22,57	Yaz (24+4) 48,16	
EE 15 mcg			NuvaRing 51,20		
E ₂ 3-2-1 mg		Qlaira (2-5-17-2+2) 51,86			
0	Orgametril 15,42	Norlevo 14,10	Cerazette 25,62 Implanon 17,78		DP 150 12,76 Sayana 33,32

Wat zijn de bijwerkingen?

Oestrogenen,

Initiël, passagière

- Irr bloedingen
- Mastalgie
- Misselijkheid
- Vochtretentie
- Hoofdpijn/migraine

Progestagenen,

Later, insluipend

- Irr bloedingen
- Amenorroe
- Depressie
- Libidoverlies
- Fluorklachten
- Dyspareunie
- Gewichtstoename

Vraag 3: Fasen

Uw patiënte heeft ook gelezen dat de verschillende pillen ingedeeld worden in fasen.

Hoe zit dat precies?

Indeling pil in fasen

- Eenfasepreparaat
  - elke pil van de pilstrip heeft dezelfde samenstelling, bijna alle pillen
- Tweefasepreparaat
  - een pilstrip bevat twee verschillend samengestelde pillen, niet meer verkrijgbaar
- Driefasepreparaat
  - een pilstrip bevat drie verschillend samengestelde pillen met opklimmende dosering progestageen, Trinovum®, Trigynon®, Trinordiol®
- Vierfasepreparaat
  - dalende dosering oestrogeen naast een opklimmende dosering progestageen, Qlaira®

Vraag 4: Stopweek

De oudere zus van patiënte had haar verteld dat de pil ook zonder stopweek gebruikt kan worden.

Wat zijn de voordelen van de stopweek? Wat zijn de nadelen?

Voordelen van de stopweek

- Anticonceptiecyclus lijkt op normale cyclus
  - 'Rock and Pincus designed the pill so that the Catholic Church would approve its use'
- Menstrueren is goed!
  - Natuurlijk, dus goed
  - Reiniging van lichaam en ziel
  - Niet zwanger
  - Voorspelbaar bloedingpatroon

Nadelen stopweek

- Negatieve feedback op de hypothalamus en hypofyse valt weg
  - ↳ ↑ FSH-spiegel
  - ↳ ↑ Kans follikelgroei

Alternatieven stopweek

- Verkorten tot 4 dagen (Yaz® 24+4)
- Eenfasepil zonder stopweek gedurende 2, 3, 4 cycli (bi/tri/quadcycling) of continue tot er een bloeding optreedt

Vraag 5: Pil vergeten.

- Hoe zit het met de anticonceptieve betrouwbaarheid van de pil als deze 1 of meerdere dagen wordt vergeten?

Zevendagenregel

- Een (2 volgens NHG) of meer pillen vergeten tijdens:
  - Eerste week
    - geen coitus: 7 dagen aanvullende AC
    - wel coitus: postcoitale anticonceptie
  - Tweede week
    - geen verhoogd risico
  - Derde week
    - 7 dagen pil continueren of cyclus afbreken

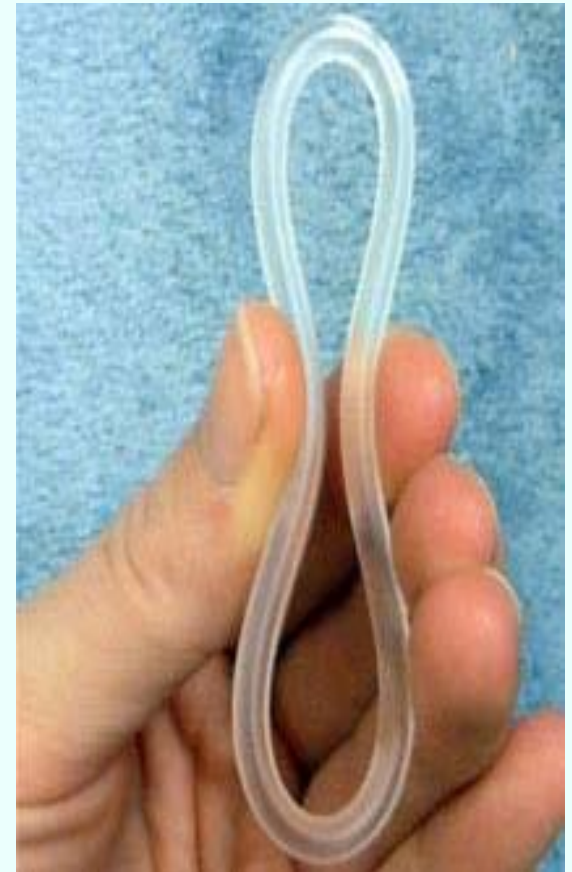
Vraag 6: Niet orale hormonale anticonceptie

Uw patiënte vraagt zich af of er ook andere niet-orale toedieningsvormen van hormonale anticonceptie zijn in Nederland.

- Wat kunt u haar hierop antwoorden?

De anticonceptiering Nuvaring®

- 3 weken ring-gebruik, 1 ring-vrije week
- Pearl Index = 0.65 (0.24-1.41)
- Tijdelijke verwijdering bij coïtus toegestaan (maximaal 3 uur)
- Superieure cycluscontrole door continue hormoon-afgifte
- Lokale ringgerelateerde problemen
- Trombose risico 2x> tweede generatie

De transdermale pleister Evra®

- 150 µg norelgestromin + 20 µg EE / 24 uur
- PI=1.24 (0.19-2.33)
- Doseringsschema
  - 1 pleister per week
  - Gebruik gedurende 3 weken
  - Pleister plakken op dezelfde dag
  - 1 week pleister-vrij
  - Doorplakken mogelijk

Het implantaat Implanon®

- 68 mg etonogestrel totaal
- 25-30 µg etonogestrel / 24 uur
- PI = 0.0 (0.00-0.07)
- Effectief gedurende 3 jaar
- Bloeding/spotting voornaamste reden voor voortijdige verwijdering

Injectie intramusculair / subcutaan

- Depo-Provera 150®

- Medroxyprogesteron 150/ voor 3 maanden
- PI=0.44
- onregelmatige en langer durende bloedingen in het begin
- na verloop van tijd kans op amenorroe
- kan lang duren voordat de vruchtbaarheid hersteld is

Vraag 7: Onregelmatig bloedverlies

Ze vertelt dat ze last heeft van bloedverlies in de laatste week van de pilstrip.

- Wat zijn oorzaken van doorbraakbloedingen en spotting tijdens pilgebruik?
- Wat zijn de therapeutische mogelijkheden?

Onregelmatig bloedverlies

Tot 3 maanden

- “normaal” bij 25% van starters
- Geen relatie met betrouwbaarheid

Na 3 maanden

- Onregelmatige inname
- Braken
- Co-medicatie
- Roken
- Gynaecologische oorzaak uitsluiten
- Gerelateerd aan samenstelling pil

Pil-gerelateerd bloedverlies

1^e 10 dagen van de pilstrip E ↓

- Beleid: E ↑ of 2^e generatie pil of meerfasenpil of Qlaira®

2^e 10 dagen van een pilstrip door P ↓

- Beleid: P ↑ of 3^e generatie pil

Onvoorspelbaar door onregelmatige opbouw

- Beleid: meerfasenpil, NuvaRing®, Evra®

Na langdurig gebruik door atrofie endometrium

- Beleid: tijdelijk stoppen gedurende 1 of 2 cycli, M-kalender, daarna herstart zelfde pil

Progestagen Oestrogenen	1e generatie P	2e generatie P	3e generatie P	Drospirenon	17αOH-progesteron
EE 50 mcg		Microgynon 50 13,52			
EE 37,5 mcg	Ministat (22) 16,02				
EE 35 mcg	Neocon 11,17 Modicon 15,27 Trinovum (7-7-7) 11,12	Cilest 18,38			Diane-35 17,68 Minerva 17,68 CPA/EE 3,02
EE 32,5 mcg		Trigynon (6-5-10) 12,98 Trinordiol (6-5-10) 12,98			
EE 30 mcg		Microgynon 30 9,38 Stediril 30 7,38 EE/gestodeen 30 13,80 EE/LNG 30 7,40 EE/DSG 30 18,72	Femodeen 19,48 Marvelon 18,72	Yasmin 40,67	
EE 20 mcg		Microgynon 20 19,64 Lovette 22,27 EE/gestodeen 20 14,24 EE/LNG 20 15,24 EE/DSG 20 21,89 Evra-patch 44,14	Minulet 13,78 Mercilon 22,57	Yaz (24+4) 48,16	
EE 15 mcg			NuvaRing 51,20		
E ₂ 3-2-1 mg		Qlaira (2-5-17-2+2) 51,86			
0	Orgametril 15,42	Norlevo 14,10	Cerazette 25,62 Implanon 17,78		DP 150 12,76 Sayana 33,32

Vraag 8: Bijwerkingen

Wat is de oorzaak van gewichtstoename, hoofdpijn en libidoverlies tijdens pilgebruik en wat kun je eraan doen?

Hoofdpijn tijdens pilgebruik

Meestal spanningshoofdpijn

- Hoofdpijnkaart
- Tijdens pil door E ↑
  - Beleid: E ↓ (<30 pil, ring, IUS, P only)
- Tijdens stopweek door E ↓ of P ↓
  - Beleid: bicycle, tricycle, E2-pleister in stopweek, continue methode (Implanon ®, Depo-Provera 150 ®)
- **Migraine met aura: geen E ivm CVA ↑**

Gewichtstoename

Gemiddeld geen gewichtstoename

Sterke individuele verschillen

- Gemiddelde gewichtstoename pond per jaar per vrouw ($\pm$ pil)
- Op korte termijn door E $\uparrow$: vochtretentie
  - Beleid: E $\downarrow$ (<30 OAC, Nuvaring®, Mirena®, P only pill)
- Op langere termijn door P: toename eetlust
  - Beleid: 3e en 4e generatie pil, Nuvaring®

Libidoverlies, stemmingswisselingen

- Libidoverlies (vermoeidheid) door verlies androgene invloed
- SHBG ↑ oiv E, waaraan binding vrij testosteron
- Anti-androgene werking progestagenen
- Beleid: E ↓ en P ↓ (<30 pil, 1e / 2e generatie pil, Nuvaring®, Mirena®)

- Stemmingswisselingen, prikkelbaarheid door P
- Beleid: OAC met ander P, Yaz® 24+4, Nuvaring®

Samenvatting

- Het progestageen in de pil zorgt voor anticonceptie, het oestrogeen voor cyclusregulatie
- De vaginale ring en de pleister zijn alternatieve continue toedieningsvormen
- Een stopweek is niet nodig
- Onregelmatig bloedverlies, amenorrhoe, hoofdpijn, gewichtstoename, stemmingswisselingen en libidoverlies kunnen gerelateerd zijn aan de samenstelling van de pil

Barrière methoden

Vraag 1: Liever een IUD.

32 jr vrouw Para 2, 6 weken na sectio.

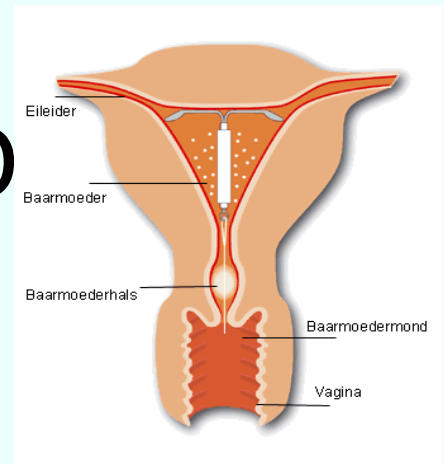
Borstvoeding. Anticonceptiewens. Wil geen OAC ivm migraine, maar liever IUD. De normale eigen menstruatie is heftig en pijnlijk.

- Welke types IUD zijn er beschikbaar?
- Welke acht U het meest geschikt voor patiënte?

Cu IUD in NL verkrijgbaar

Type IUD	Afmeting(mm)	Cu (mm ²)	Jaar	Bijzonderheid
Flexi-T 300	28x23	300	5	
Flexi-T plus 300	32x 28	300	5	
Flexi-T plus 380	32x28	380	5	
Gynefix	20x2,2	220	5	zonder frame
Multiload Cu 375	35x20	375	5	
Multiload Cu 375 SL	30x20	375	5	korte lengte
T-safe Cu380A QL	36x32	380	10	

Levonorgestrel IUD

Mirena

- 52 mg Levonorgestrel
- 32 x 32 mm
- Werking 5 jaar
- Atrofie endometrium
- Verandering cervixslijm
- Vermindering migratie spermatozoa
- Ook bij menorragisch bloedverlies

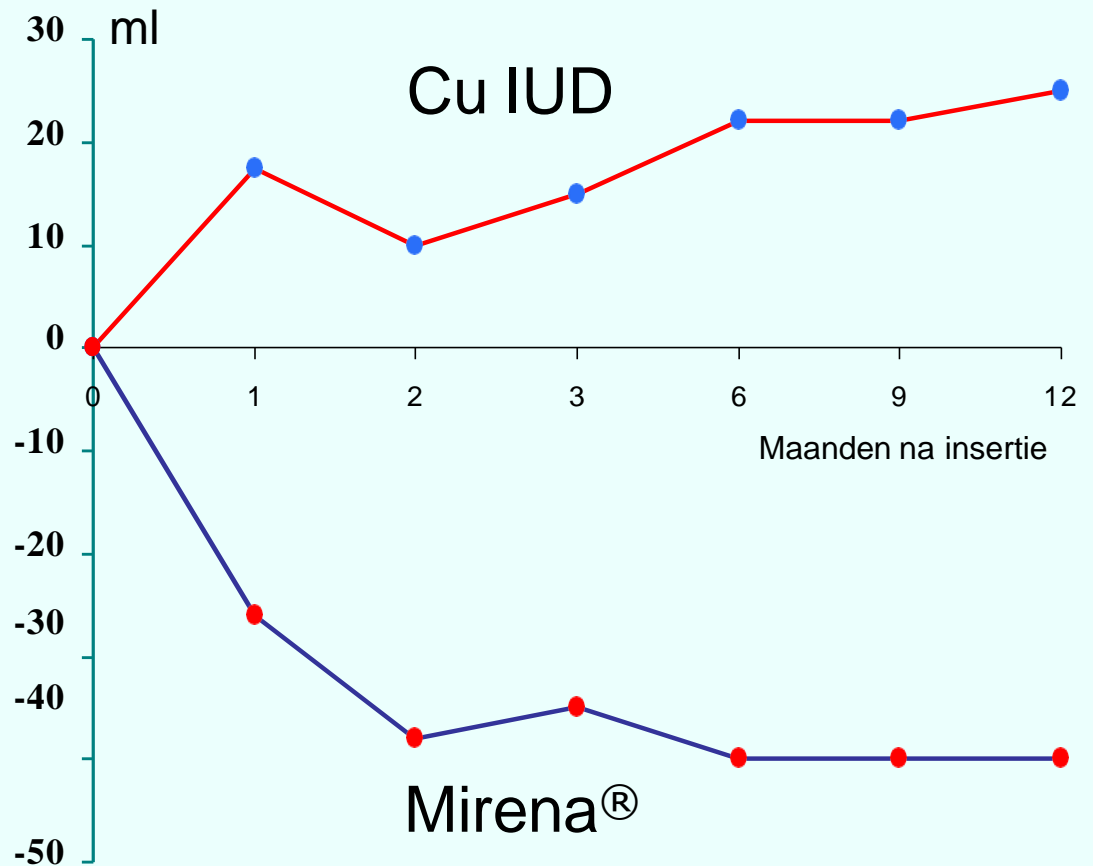
Kyleena

- 19,5 mg Levonorgestrel
- 28 x 30 mm
- Werking 5 jaar
- Atrofie endometrium
- Verandering cervixslijm
- Vermindering migratie spermatozoa
- Alleen anticonceptie

Mirena® en menstrueel bloedverlies

Na 1 jaar

- > 90% reductie
- 35% amenorrhoe

Vraag 3: Geen draadjes in speculo.

Patiënte komt 8 weken na insertie voor nacontrole. In speculo zijn geen draadjes zichtbaar.

Vraag?

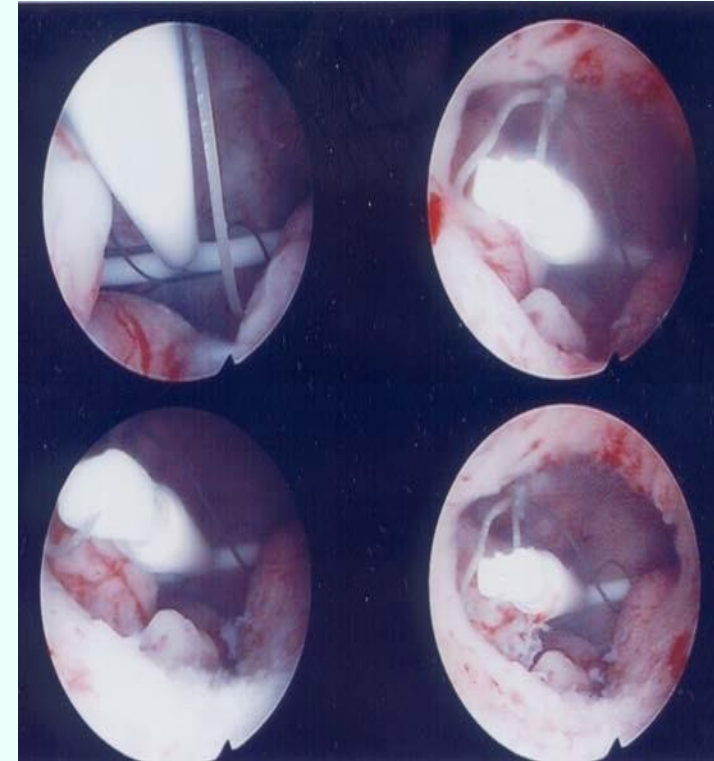
Welke diagnostiek en behandeling past u toe?

- Als het IUD **wel** in het cavum zichtbaar is
- Als het IUD **niet** in het cavum zichtbaar is

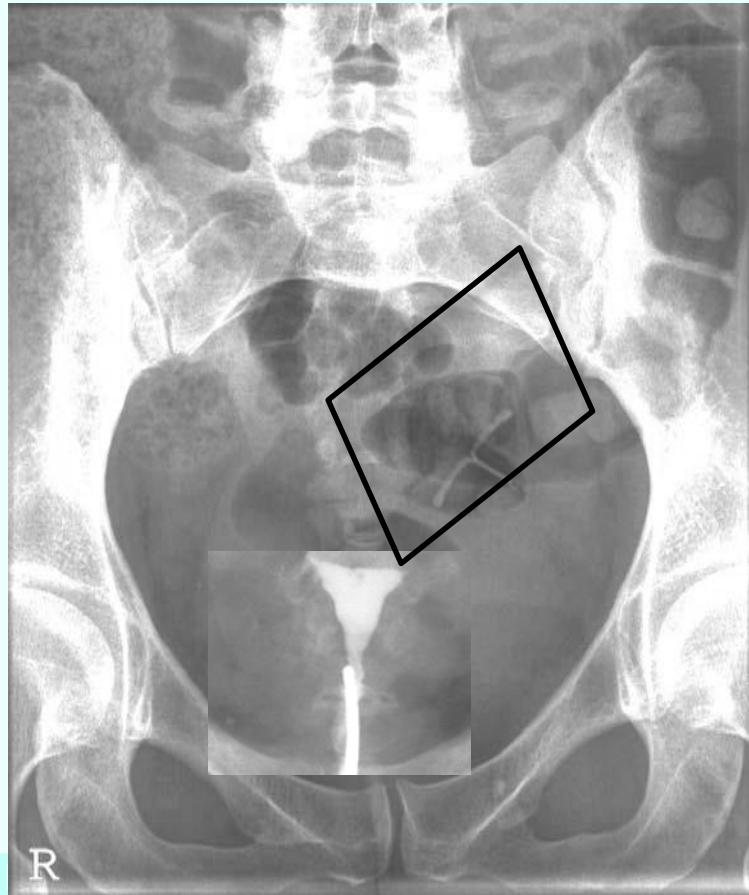

Draadjes IUD niet te vinden.

- Hysteroscopische verwijdering
- Verwijdering met Novak endometrium curette (3mm) op poli
- Verwijdering met slanke klem met korte slanke bek (diameter <, 3mm) op poli

Draadjes IUD niet te vinden.

Sterilisatie

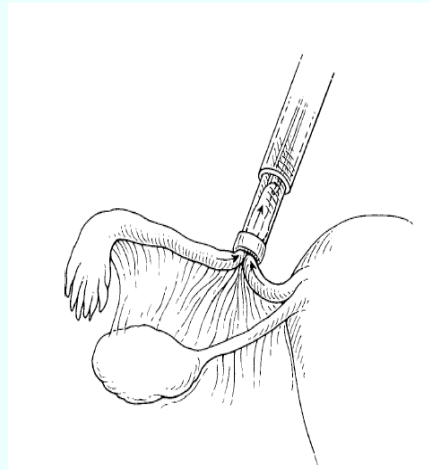
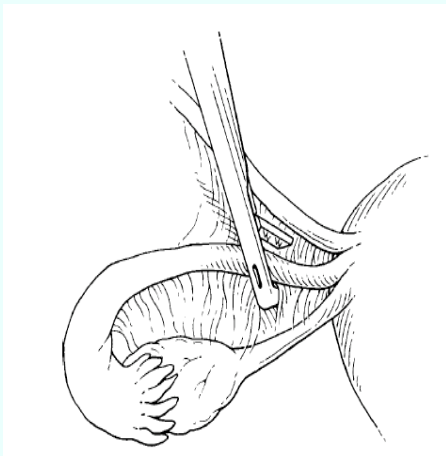
Vraag 1: Betrouwbaarheid sterilisatie

Wat is de meest betrouwbare
methode van sterilisatie van de
vrouw?

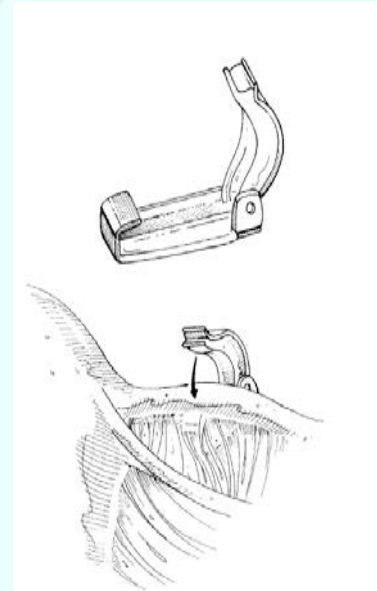
Betrouwbaarheid

Cumulative 10-jaars zwangerschapscijfers	Aantal /1000
Hulka Clip	36,5
Bipolaire coagulatie	24,8
Interval partiële tubectomie	21,0
Fallopian Rings	17,5
Unipolaire coagulatie	7,5
Overall	18,5
Filshie clips	2-3

Laparoscopische clips

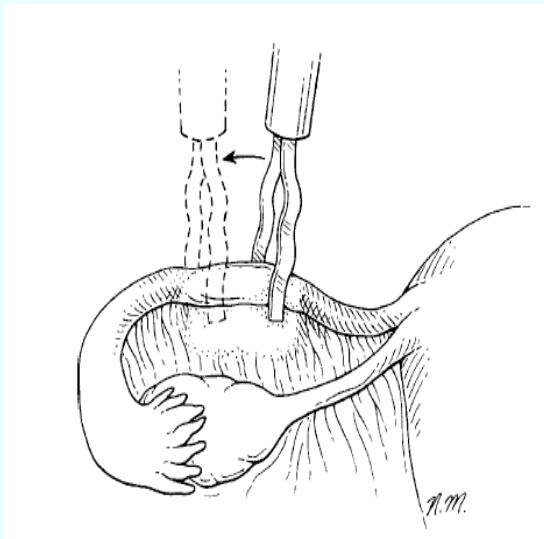
Fallopian Rings

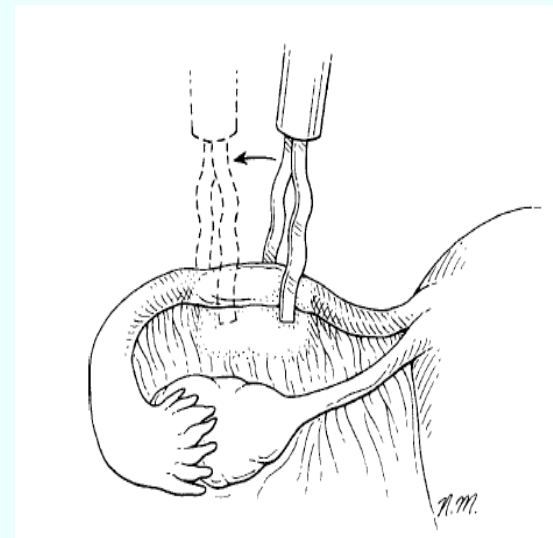
Filshie®

Laparoscopische coagulatie

Monopolair

Bipolair

Betrouwbaarheid

12 months cumulative pregnancy rate	Failure rates per 1000	
	Cohort size	Pregnancy rate
Essure	449	0.0
Post partum partiele tubectomy	1637	0.6
Unipolar coagulation	1432	0.7
Adiana	553	1.1
Filshie Clip	400	2.0
Bipolar coagulation	2267	2.3
Fallopian Rings	3329	5.9
Interval partiele tubectomy	425	7.3
Hulka Clip	155	18.2

Comorbiditeit en anticonceptie

5

Fifth edition, 2015

Medical eligibility criteria for contraceptive use

COCs, Barrier methods, IUDs, Family
planning-based methods, Lactational
sterilization, Female surgical
sterilization, Patch, Female
sterilization, Intrauterine devices, COCs,
Catheter intrauterine system, Copper IUD for
emergency contraception, POCs, Patch,
Male surgical sterilization, Ring, ECPs

COCs, Barrier methods, IUDs, Family
planning-based methods, Lactational
sterilization, Female surgical
sterilization, Patch, Female
sterilization, Intrauterine devices, COCs,
Catheter intrauterine system, Copper IUD for
emergency contraception, POCs, Patch,
Male surgical sterilization, Ring, ECPs

COCs, Barrier methods, IUDs, Family
planning-based methods, Lactational
sterilization, Female surgical
sterilization, Patch, Female
sterilization, Intrauterine devices, COCs,
Catheter intrauterine system, Copper IUD for
emergency contraception, POCs, Patch,
Male surgical sterilization, Ring, ECPs

COCs, Barrier methods, IUDs, Family
planning-based methods, Lactational
sterilization, Female surgical
sterilization, Patch, Female
sterilization, Intrauterine devices, COCs,
Catheter intrauterine system, Copper IUD for
emergency contraception, POCs, Patch,
Male surgical sterilization, Ring, ECPs

COCs, Barrier methods, IUDs, Family
planning-based methods, Lactational
sterilization, Female surgical
sterilization, Patch, Female
sterilization, Intrauterine devices, COCs,
Catheter intrauterine system, Copper IUD for
emergency contraception, POCs, Patch,
Male surgical sterilization, Ring, ECPs

A WHO family planning cornerstone

WHO classificatie:

Categorie 1	Geen enkele beperking
Categorie 2	Voordelen doorgaans groter dan risico's
Categorie 3	Risico's doorgaans groter dan voordelen
Categorie 4	Onacceptabel gezondheidsrisico

Stelling 1

Als een vrouw komt met haar eerste recept voor de pil sta ik stil bij haar rookgedrag

Roken en hormonale anticonceptie

- Verhoogd risico op vasculaire events door oestrogeen wanneer het endotheel reeds is aangetast
- Roken verlaagt spiegel estradiol → doorbraakbloedingen
- Gebruik van hormonale AC versnelt de nicotine afbraak
→ OAC versterkt de verslaving

Stelling 2

Een vrouw van 35 (+) die een pakje per dag rookt, krijgt van mij de pil niet mee

incidentie myocardinfarct bij vrouwen in de vruchtbare leeftijd

Totale incidentie	5 per 100.000 per jaar
Vrouwen jonger dan 35 jaar <ul style="list-style-type: none"> • niet-rooksters • niet-rooksters +OAC • rooksters • rooksters + OAC	4 per 100.000 per jaar 4 per 100.000 per jaar 8 per 100.000 per jaar 43 per 100.000 per jaar
Vrouwen van 35 jaar en ouder <ul style="list-style-type: none"> • niet-rooksters • niet-rooksters +OAC • rooksters • rooksters + OAC	10 per 100.000 per jaar 40 per 100.000 per jaar 88 per 100.000 per jaar 485 per 100.000 per jaar

WHO adviezen

Combinatie methoden en roken

Leeftijd <35 jaar	Categorie 2
Leeftijd >35 jaar en <15 sigaretten per dag	Categorie 3
Leeftijd >35 jaar en >15 sigaretten per dag	Categorie 4: Stoppen met roken of andere vorm van AC !

WHO advies

Hormonale anticonceptie en roken

Progestativa geven géén verhoogd risico bij rokende vrouwen op hart- en vaatziekten of trombose, ongeacht de leeftijd

Categorie 1

Casus

- Mw M.I. 47 jaar komt om haar herhaalrecept microgynon 30. U ziet in het scherm dat zij recent is gestart met de volgende medicatie:
  - Ascal cardio
  - Metoprolol
  - Simvastatine
- U wijst mw erop dat zij beter andere anticonceptie kan gaan gebruiken

Juist

Verhoogd risico op vasculaire events door oestrogeen wanneer het endotheel reeds is aangetast

Casus 2

- Mevrouw Versteeg, 48 jaar, vindt het spiraaltje maar niks en wil eigenlijk liever de pil gebruiken. Ze rookt niet, is gezond, gebruikt geen medicatie.
- *Volgens de WHO valt gebruik van de combinatie pil boven de leeftijd van 45 jaar in categorie 3: nadeel > voordeel.*

Onjuist

- WHO categorie 2
- Boven de 35 jaar verhoging risico HVZ en veneuze trombose, geen absolute contra-indicatie
- Stoppen volgens NHG:50 – 52 jaar
- Stoppen WHO:52 jaar
- British guideline 55 jaar

Casus 3:

Mevrouw meldt dat ze een zus heeft van 40 jaar waarbij net borstkanker is ontdekt. Ze vraagt zich af of ze hierom moet stoppen met de pil.

Juist/onjuist

Onjuist

Het is geen bezwaar om oac te gebruiken voor iemand met mammacarcinoom in de naaste familie.

Oac en maligniteiten

Mammacarcinoom

- Er is mogelijk een verhoogd risico op borstkanker bij HRT gebruiksters die vroeger oac hebben gebruikt
- RR mamma 1,24; start < 24 jaar RR1,59
verdwijnt bij stoppen na 10 jaar
- Bij mamma in de (naaste) familie is er geen bezwaar tegen gebruik oac
- **Mamma vd vrouw zelf is een absolute contraindicatie voor gebruik oac**

Andere gynaecologische maligniteiten

Ovariumcarcinoom

- Risico is verminderd bij oac gebruik
- Elke 5 jaar gebruik vermindert het risico met 20%

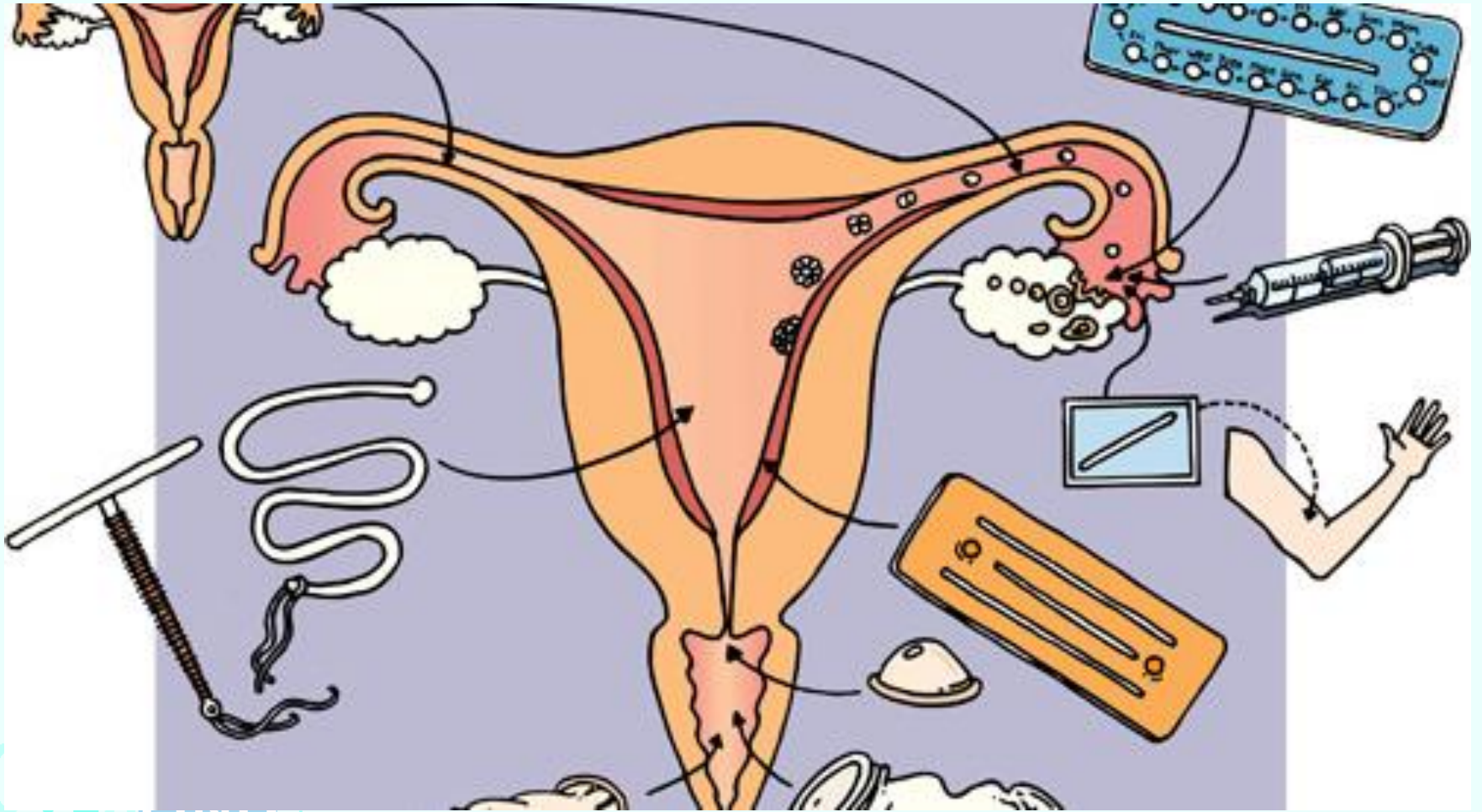
Endometriumcarcinoom

- Risico is verminderd bij oac gebruik

Cervixcarcinoom

- Bij > 5 jr gebruik oac verhoogd risico (RR 1,9)
na 10 jr weer gelijk

Vragen?

'Huisartsen laten vrouwen met ernstige overgangsklachten in de kou staan'

© VR 2 MAART, 17:01 AANGEPAST ZA 3 MAART, 18:35 BINNENLAND

Even op de tanden bijten, het hoort nou eenmaal bij deze levensfase. Dat krijgen vrouwen met ernstige overgangsklachten vaak te horen bij de huisarts. Gynaecologenvereniging NVOG en lotgenotenstichting Vuurvrouw vinden dat huisartsen deze vrouwen nu vaak tekort doen.

'Huisartsen laten vrouwen met ernstige overgangsklachten in de kou'

MEDISCH CONTACT

© VR 2 MA

Irritatie tussen huisartsen en gynaecologen over overgang

Even op de
krijgen vrou
Gynaecolog
huisartsen de

4 reacties

Het Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG) is onaangenaam verrast door opmerkingen van gynaecoloog Dorenda van Dijken over de terughoudendheid van Nederlandse huisartsen om hormonen voor te schrijven bij overgangsklachten. Zij deed deze uitspraken in Nieuwsuur. De besturen van NVOG en NHG willen met elkaar in gesprek om het uit te praten.

Nieuwsuur
nieuwsprogramma

'Huisartsen later
ernstige overgar
kou

**MEDISCH
CONTACT**

© VR 2 MAA

**Irritatie tusse
gynaecologen**

Even op de
krijgen vrou
Gynaecolog
huisartsen de

4 re

Het

opr

Ne

de

in

OVEREIND
sachting

**We
need
to
talk...**

verrast door
houdendheid van
angsklachten. Zij
NHG willen met elkaar

Wist je dat...
sommige vrouwen helemaal
geen last hebben van klachten
tijdens de overgang?

WOMEN
INC

OVERGANG (H)ERKEND

De **menopauze** is de laatste menstruatie in het leven van een vrouw. De **overgang** is de periode rond de menopauze. Vanaf de overgang is er een afname van geslachtshormonen. Dit heeft invloed op de gezondheid van vrouwen.

51

LEEFTIJD

De gemiddelde leeftijd waarop vrouwen de menopauze doormaken is 51 jaar. De overgang, de periode ervoor en erna, duurt gemiddeld 7 tot 10 jaar.
BRON: NVOG

ZIEKTEVERZUIM

34% van het ziekteverzuim van vrouwen tussen de 44 en 60 jaar is toe te kennen aan overgangsklachten.
BRON: GEUVES ET AL., 2012

NA DE
MENOPAUIZE

Een vrouwenleven speelt zich voor een derde af na de menopauze. Door de daling van hormonen zijn vrouwen in deze levensfase minder beschermd tegen bepaalde aandoeningen.

1,6
miljoen

Op dit moment zijn in Nederland naar schatting 1,6 miljoen vrouwen in de overgang. 80% van deze vrouwen heeft last van overgangsklachten.

BOTONTKALKING

Ruim een half miljoen vrouwen in Nederland heeft last van botontkalking. De afbraak van botten versnelt na de overgang, door de daling van het hormoon oestrogeen.
BRON: RVM, NVOG

VAGINALE
DROOGHEID

Ongeveer 55% van de vrouwen in de overgang heeft last van vaginale droogte: irritatie van de vagina en pijn bij het vrijen of plassen.
BRON: NHG-STANDAARD

HART- EN
VAATZIEKTEN

De afname van geslachtshormonen gaat gepaard met een verhoogd risico op hart- en vaatziekten. Vanaf het 50e levensjaar hebben vrouwen daarom vaker last van hart- en vaatziekten.
BRON: KENNISAGENDA GENDER EN GEZONDHEID

OPVLIEGERS

76% heeft rond de overgang last van opvliegers, het meest karakteristieke overgangssymptoom. Het is een combinatie van oververhitting, hevig transpireren en hartkloppingen.

55%

Zorg samen met ons dat de overgang (h)erlend wordt. Deel deze factsheet en sluit je aan!
womeninc.nl

OVEREIND

THE SEVEN DWARVES OF MENOPAUSE

Itchy, Bitchy, Sweaty, Sleepy, Bloated, Forgetful, & Psycho

I have no idea who originally created this image, but if you know, I'll gladly give credit where credit is due.

Doelen

- (H)erkennen overgangsklachten
- Wat kunnen we als huisarts bieden aan begeleiding
- Weten wat is de huidige stand van zaken omtrent behandelmogelijkheden is.

Casus

Mevrouw L.I.Vial, 48 jaar, heeft veel last van opvliegers die gepaard gaan met forse transpiratie, ook 's nachts en hartkloppingen. Zij voelt zich moe, slaapt slecht en is terneergeslagen. Haar cyclus is toenemend onregelmatig. Sporten lukt net meer.

Is zij in de overgang ?

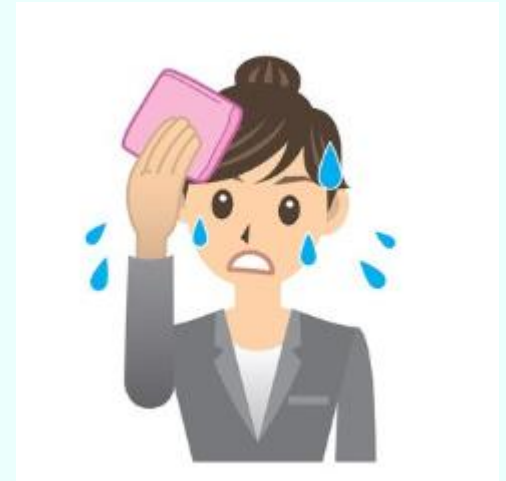

Overgangsklachten

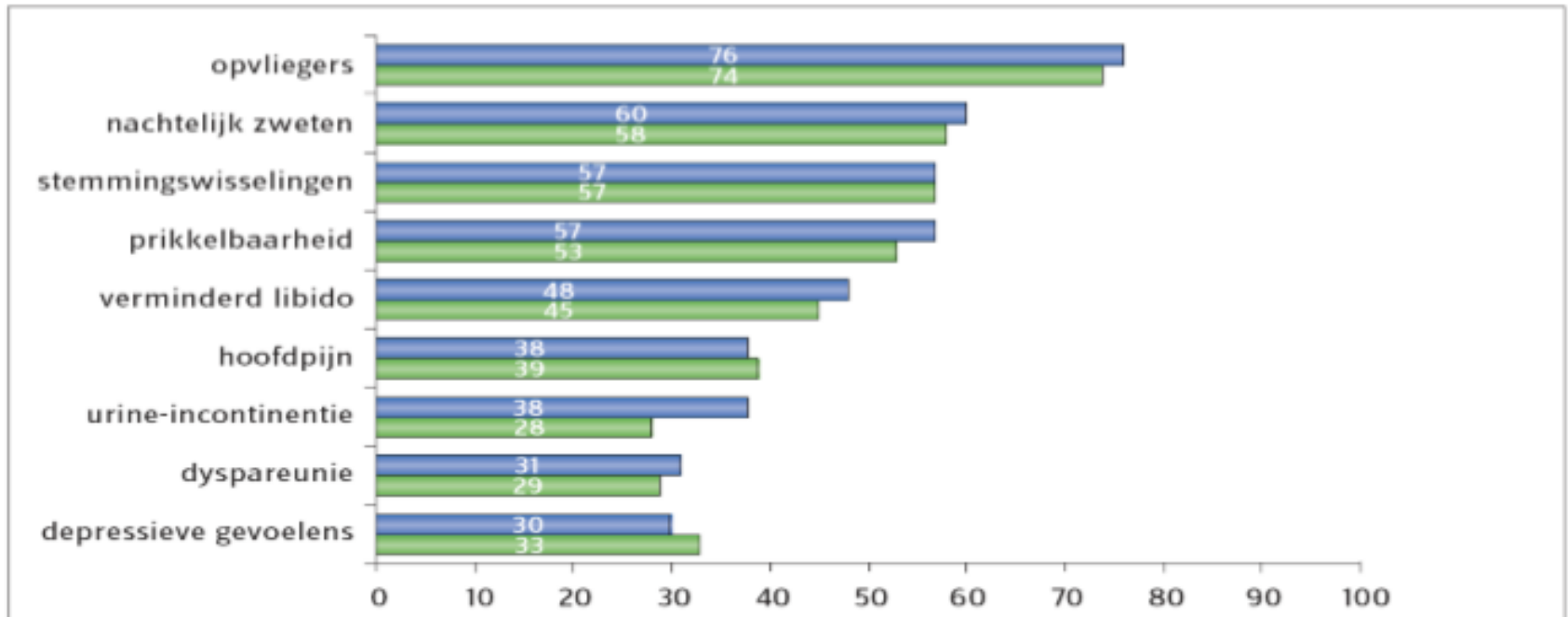
JA,

De combinatie van klachten maakt dit zeer waarschijnlijk.

Met name: leeftijd, nachtelijke transpiratie, opvliegers, hartkloppingen, stemmingswisselingen en onregelmatige cyclus.

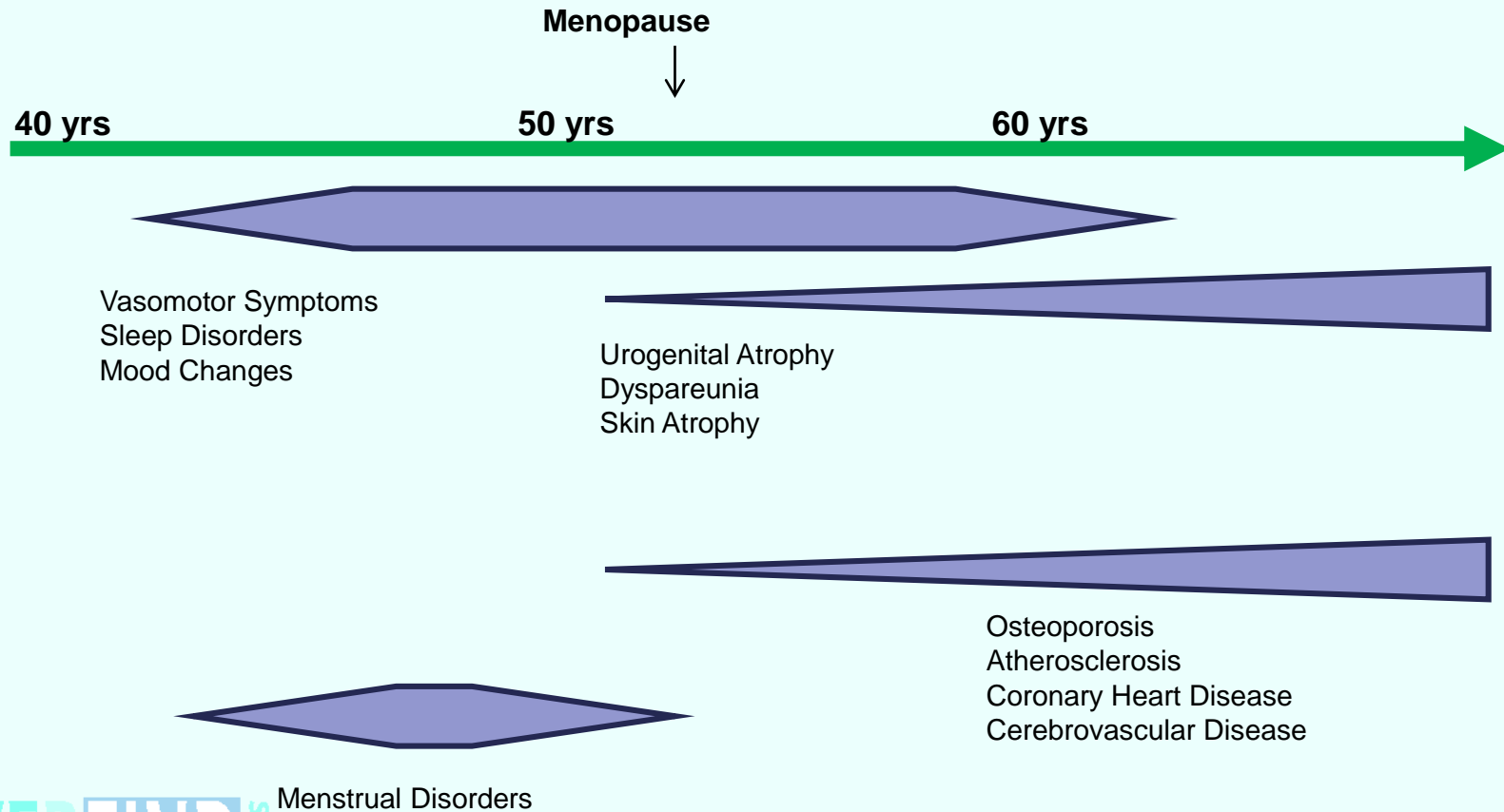
Prevalentie van overgangsklachten NL-EU

Figuur 1. Prevalentie van overgangsklachten (%) in een Nederlandse steekproef van 600 vrouwen (blauw) en vergelijking tot vrouwen (N=3601) uit 6 andere landen van de EU (groen) anno 2005.²

V. Mijatovic, H. de Vries, J.W. van der Slikke: Overgangsklachten: evidence-based behandelopties anno 2011. Tijd voor nuancering; NTOG januari 2012

Symptomen rond de menopauze

Hoeveel vrouwen hebben jaarlijks in Nederland in meer of mindere mate zelf te maken met de overgang?

- a. 100.000
- b. 1 miljoen
- c. 5 miljoen

- a. 100.000
- b. 1 miljoen
- c. 5 miljoen

Hoeveel procent van de vrouwen heeft ooit last van vasomotorische klachten denkt u?

- a. 50-60%
- b. 60-70%
- c. 70-80%

- a. 50-60%
- b. 60-70%
- c. 70-80%

Hoeveel procent van deze vrouwen zoekt hiervoor hulp, medisch of niet medisch?

- a. 40-45%
- b. 45-50%
- c. 50-55%

- a. 40-45%
- b. 45-50%
- c. 50-55%

Hoe lang duren overgangsklachten gemiddeld?

Duur overgangsklachten

4-10 jaar

Gemiddeld 7,4 jaar

duur klachten

- korter
  - Indien reeds postmenopauzaal (3,4 jaar)
  - Hoog opgeleid en getrouwd

- langer
  - Indien premenopauzaal en jong
  - als ooit gerookt

Opvliegers meest in eerste jaar na de menopauze

Casus

Mevr. L. Vial wil u graag overtuigen van de ernst van haar klachten. Het is echt niet te harden! Ze schaamt zich ervoor maar is laatst zelfs van het werk thuisgebleven.

Welk % vrouwen in de leeftijdscategorie van 44-60 jaar verzuimt vanwege overgangsklachten?

Ziekteverzuim

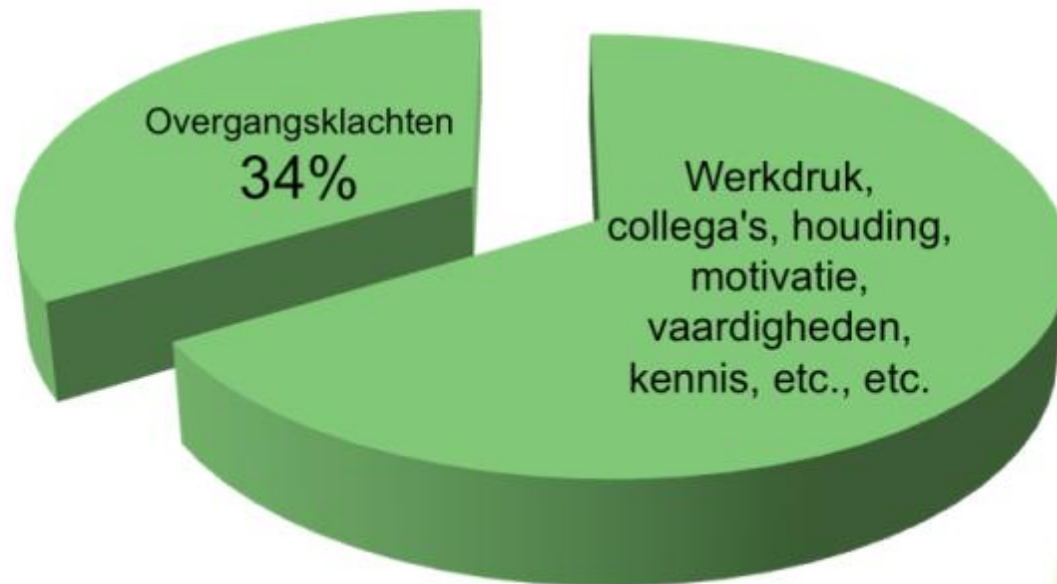
ZIEKTEVERZUIM

34% van het ziekteverzuim van werkende vrouwen tussen de 44 en 60 jaar is toe te kennen aan overgangs-klachten.

WOMEN
INC
●

Werkvermogen:

hoe goed kan ik mijn werkzaamheden uitvoeren

Casus

*Mevrouw weet nu dat u denkt dat ze in de overgang zit.
Ze vraagt zich af of het niet toch iets anders kan zijn?*

Wat is de differentiaal diagnose van de overgang?

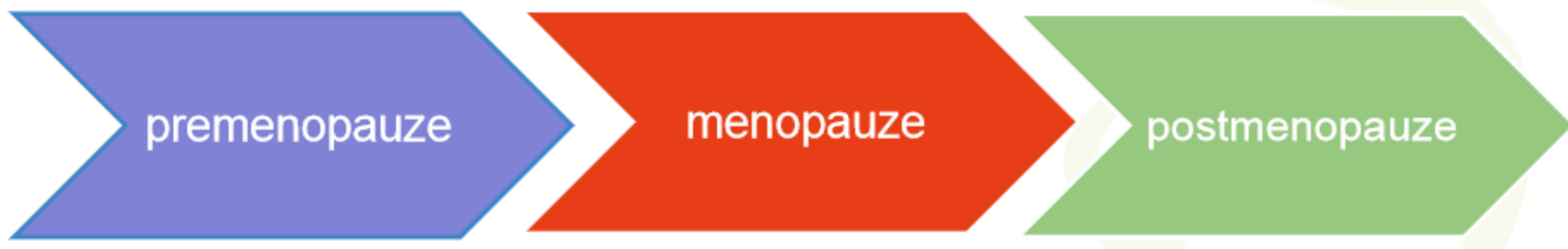
Wat is de definitie van de overgang?

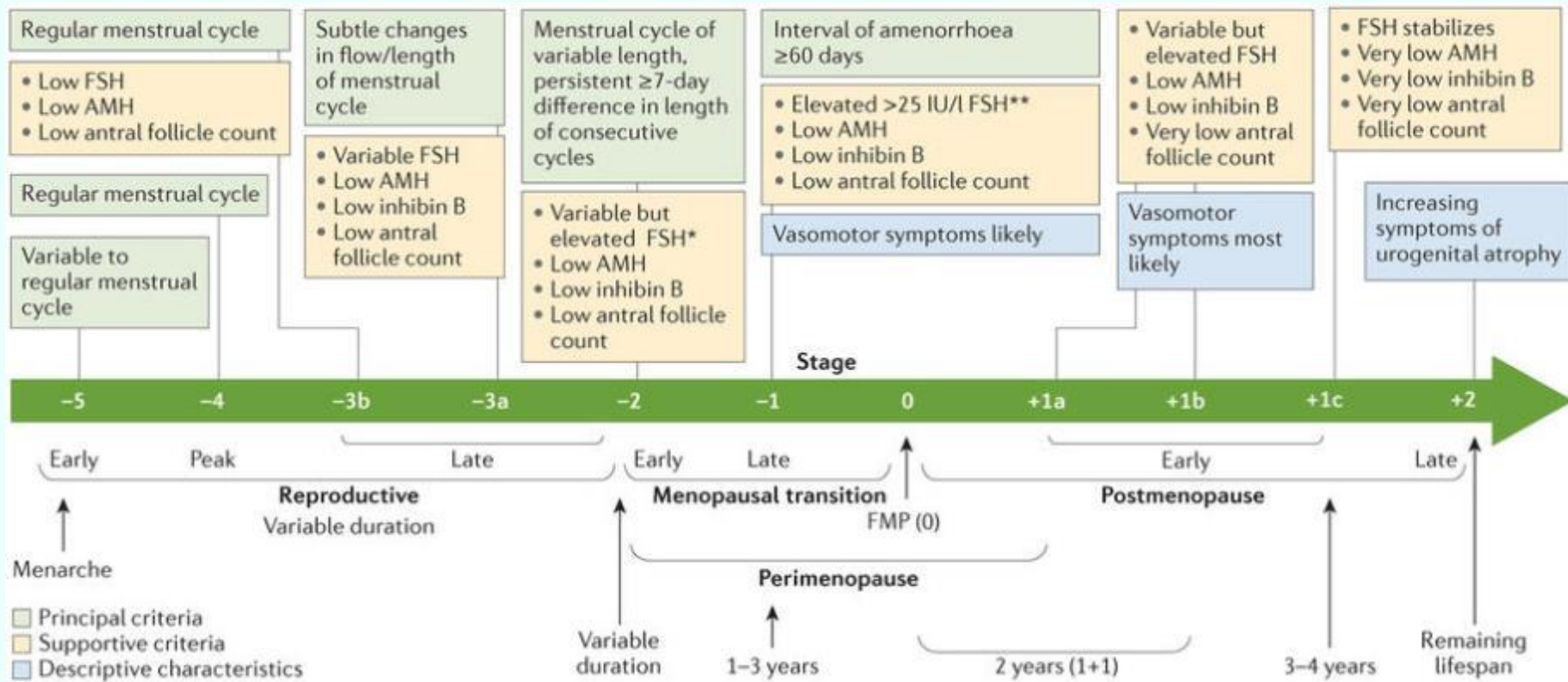
Differentiaal diagnose

- **Schildklierafwijkingen (*hypo- en hyperthyreoïdie*)**
- **Hypertensie**
- **Psychische problematiek (*stress / angst- en paniekstoornis*)**
- Hypoglycaemie
- Infecties (*TBC, HIV*)
- Voedingsadditieven (*bv Ve-tsin*)
- Alcoholabusus
- Slaapstoornissen
- Maligniteiten (*hersentumor, feochromocytoom, carcinoïd*)
- Medicatie (*GnRH analogen, tamoxifen, opiaten, calciumantagonist*)
- Anemie (*igv hypermenorrhoe*)

Definitie overgang

- Reproductieve fase: vanaf de menarche
- Menopauze transitie: vroege en late fase
- Menopauze: de laatste menstruatie
- Post menopauze: vroege en late fase

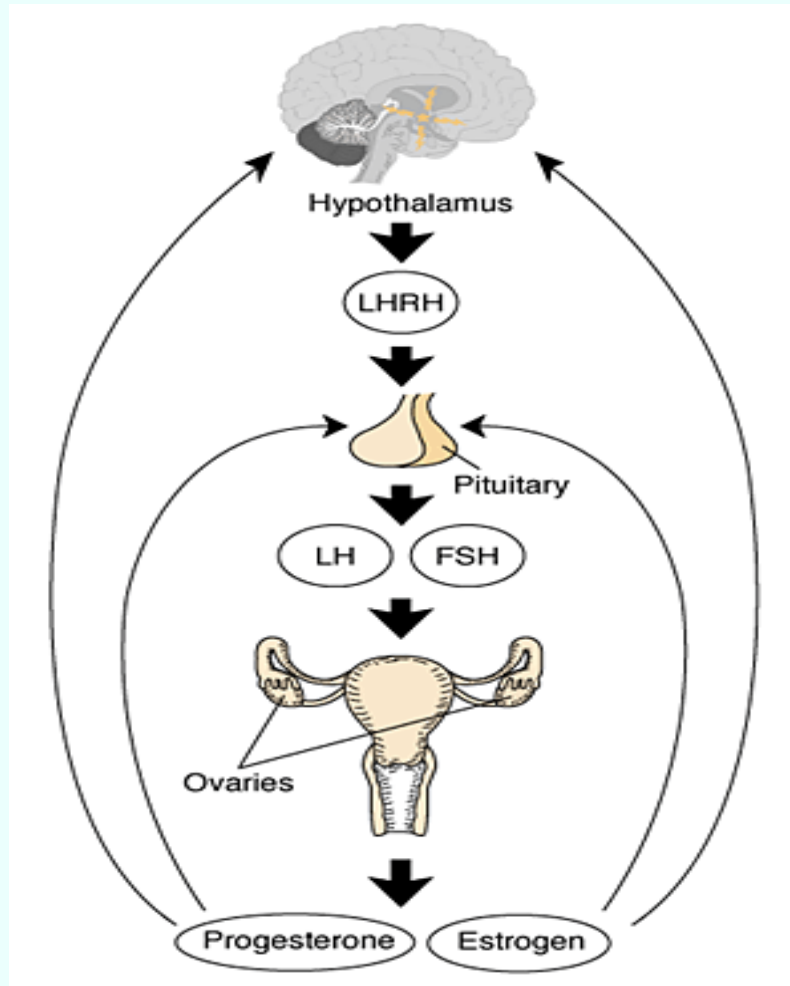

Casus

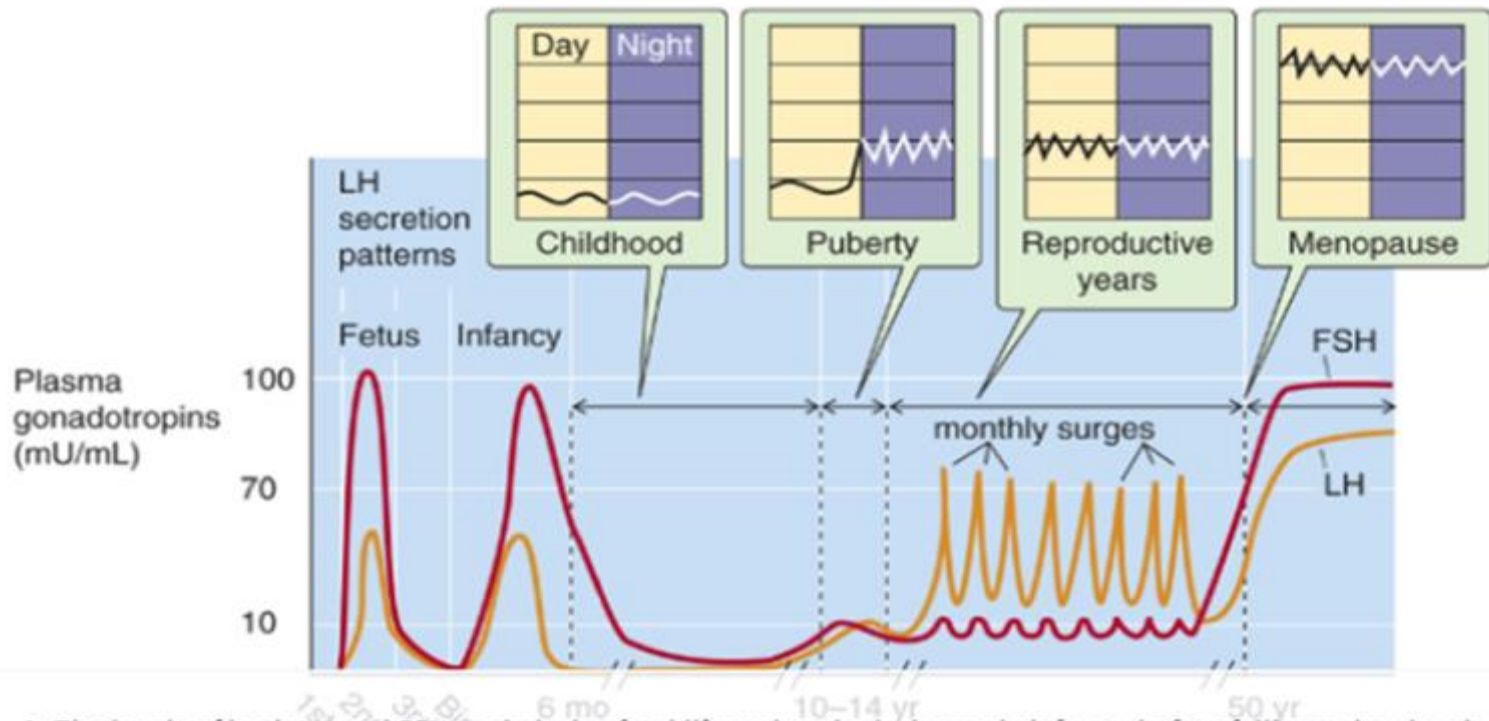
Het is haar nu duidelijk wat de overgang is, maar wat is nu de oorzaak van al die veranderingen en klachten?

Welke endocriene veranderingen kenmerken de overgang?

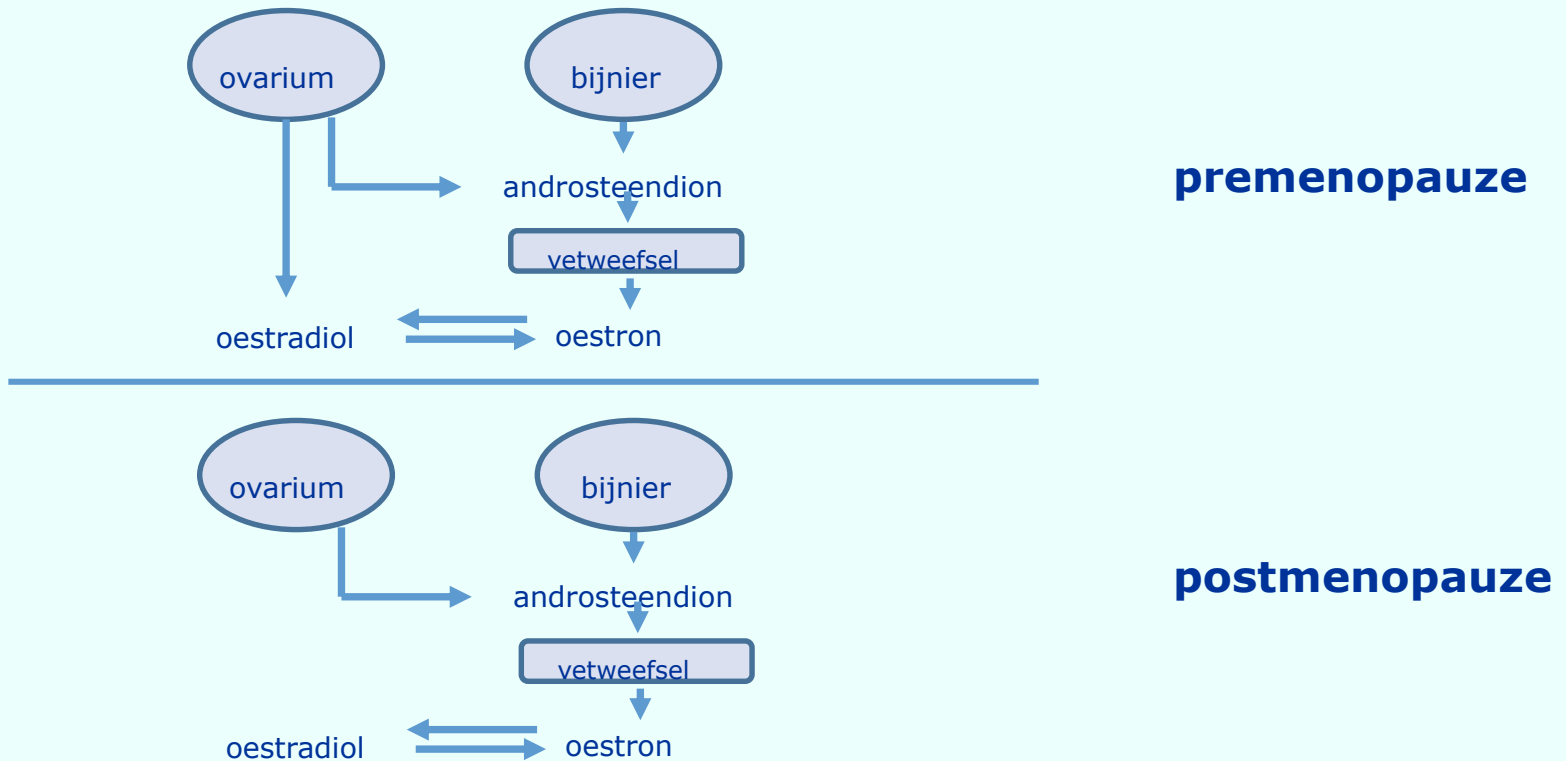

A PATTERNS OF GONADOTROPIN LEVELS THROUGHOUT THE LIFE OF A FEMALE

A: The levels of both LH and FSH peak during fetal life and again during early infancy, before falling to low levels throughout the rest of childhood. At the onset of puberty, LH and FSH levels slowly rise and then begin to oscillate at regular monthly intervals. At menopause, gonadotropin levels rise to very high levels. The four insets show daily changes in gonadotropin levels.

Vorming oestrogenen

Casus

Poeh, daar schrikt ze toch wel even van.

Wat een enge dingen allemaal.

De dokter wil nu vast een aantal aanvullende bloed- en andere testen doen om het zeker te weten.

Is er noodzakelijk aanvullend onderzoek om de diagnose “overgang” zeker te stellen?

aanvullend onderzoek

NICE Guideline:

- age and amenorrhea are sufficient clinical indicators for the routine diagnosis of menopause
- biochemical measurements, hormonal tests and ultrasound tests were not found useful in routine practice of diagnosis of menopause and perimenopause

NICE Guideline Recommendation

Diagnose the following without laboratory tests in otherwise healthy women aged over 45 years with menopausal symptoms:

- ***Perimenopause*** based on vasomotor symptoms and irregular periods
- ***Menopause*** in women who have not had a period for at least 12 months
- ***Menopause*** based on symptoms in women without a uterus

Wanneer bepaal je wel een FSH?

FSH bepaling

NICE Guideline:

- In women aged over 45 years with **atypical** symptoms
- In women **aged 40 to 45 years** with menopausal symptoms including a change in their menstrual cycle
- In women aged **under 40 years** in whom menopause is suspected

Casus

Van alle klachten zijn die “hot flushes” toch wel het allerergste....

Wat is eigenlijk de verklaring achter het optreden van de opvliegers ?

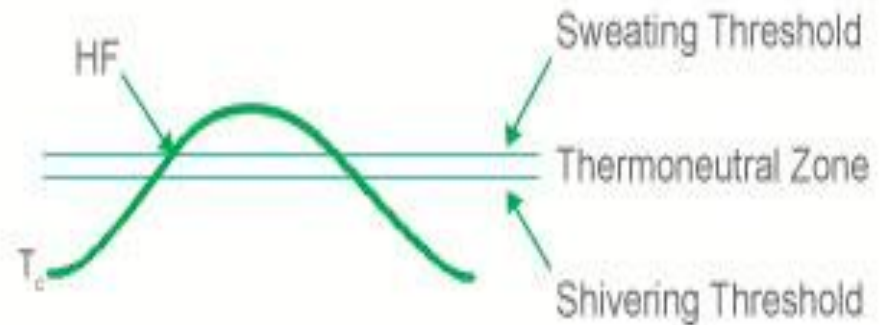
Opvliegers

Small elevations in core body temperature (T_c) act within a reduced thermoneutral zone to trigger hot flashes in symptomatic postmenopausal women

ASYMPTOMATIC

SYMPTOMATIC

Samenvatting (1)

- Belangrijkste symptomen in de overgang zijn vasomotore klachten
- Diagnose obv leeftijd en klachten

Casus

Mevr. Vial zou erg graag van haar klachten en met name van de opvliegers afkomen.

Welke verschillende mogelijkheden van behandeling zijn er?

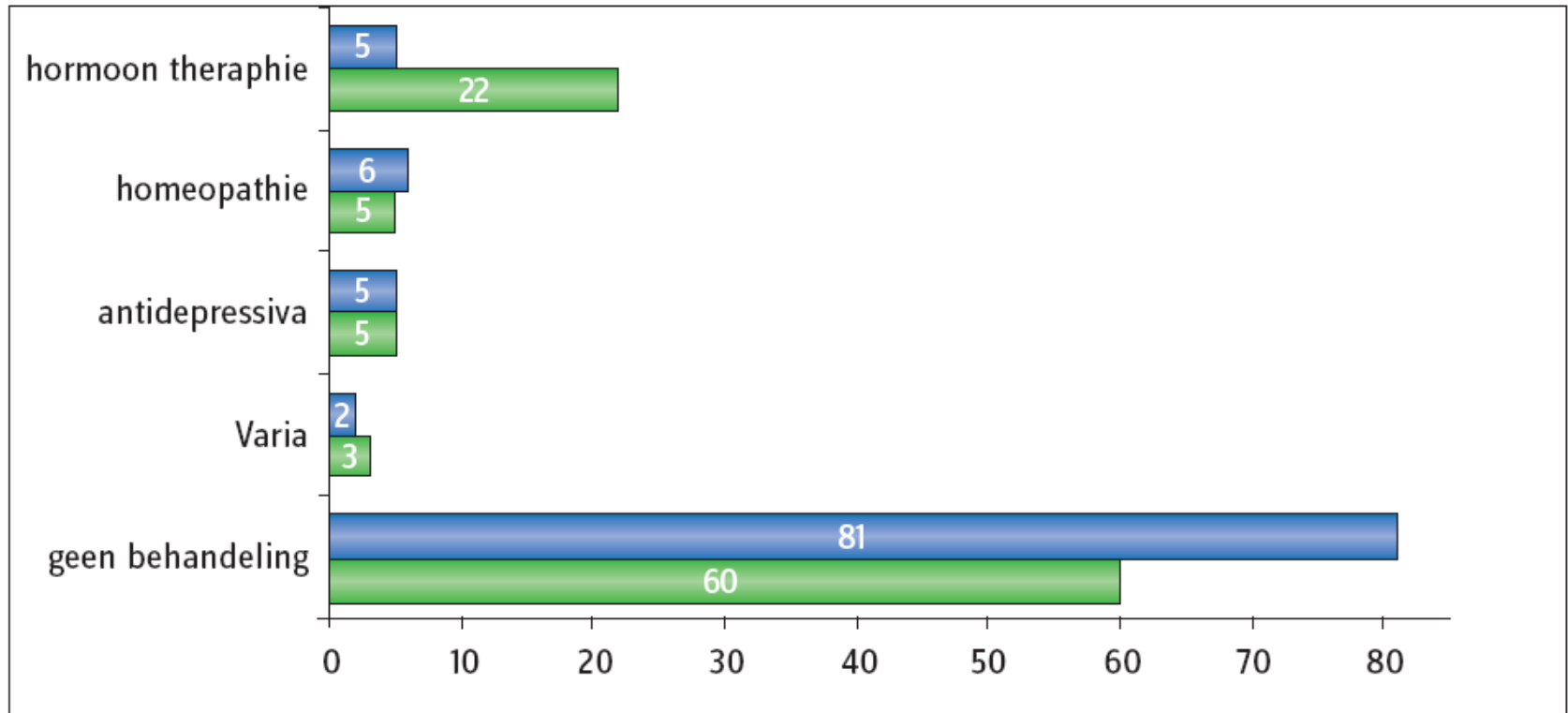

Behandeling overgangsklachten

- Informatie en uitleg
- Voeding en leefstijl (bewegen, roken, alcohol)
- Cognitieve therapie

- Medicatie:
  - Hormonaal
  - Niet-hormonaal

Behandeling overgangsklachten Nederland vs Europa

Figuur 4. Behandelingen voor overgangsklachten (% van de ondervraagde postmenopauzale vrouwen).² Nederlandse vrouwen (blauw, N=600) versus vrouwen uit zes omliggende EU-landen (groen; N=3601) anno 2005 .

Casus

Mevr. Vial wil het liefst iets zonder hormonen!

**Wat zijn de opties voor
niet hormonale medicatie?**

niet hormonale medicatie

- Antidepressiva: SSRI's
- Anti-epileptica: Gabapentine
- Clonidine

niet hormonale behandeling

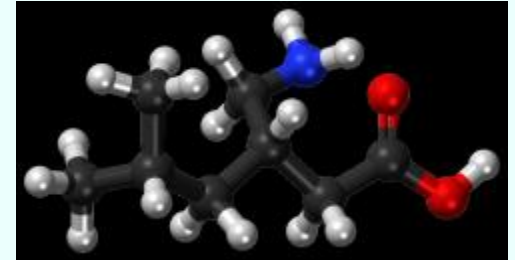
Antidepressiva: SSRI's

- paroxetine, citalopram, venlafaxine zijn gelijk effectief voor opvliegers
- paroxetine mag niet icm Tamoxifen!
- mn citalopram geeft flinke daling libido.
- vlgs NICE is venlafaxine enige effectieve (dosering 37.5 mg/dag 1e week, ophogen naar 75 mg/dag na de 1e week)

niet hormonale medicatie

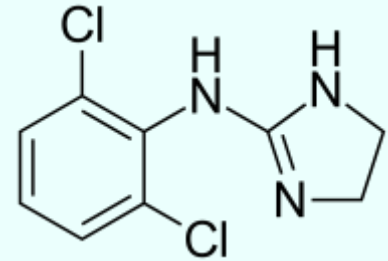
Anti-epileptica: Gabapentine

- Effectiever dan placebo
- Overweging indien mn last van opvliegers 's nachts
- Dosering: starten met 100 mg 1 uur voor slapen en dosering ophoging met 100 mg per 3 nachten tot opvliegers verminderen (max dosering 900 mg)
- Cave bijwerkingen in hoge dosering: hoofdpijn, duizeligheid, desorientatie

niet hormonale medicatie

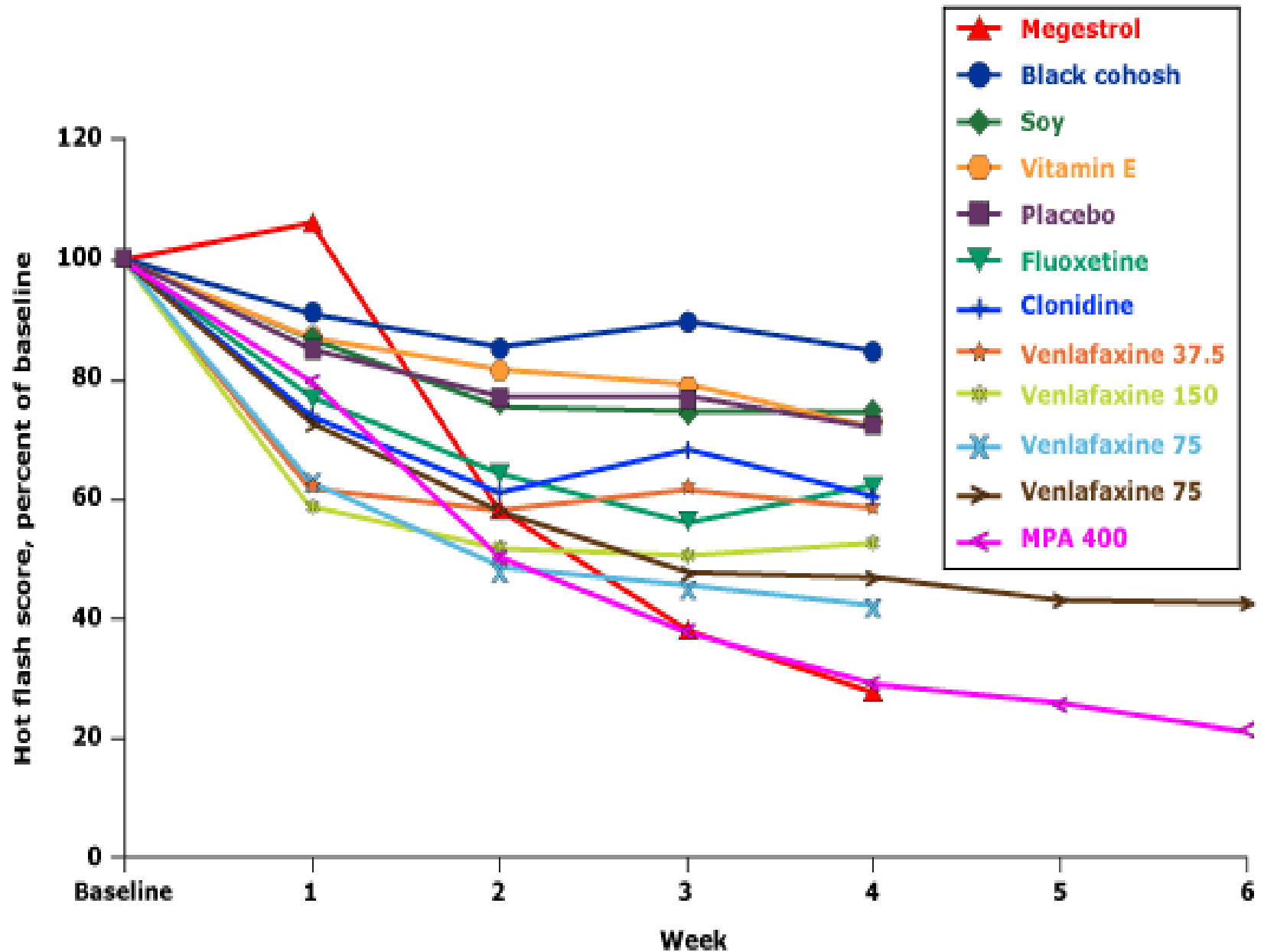
Clonidine

- Effectiever dan placebo
- Dosering: 0.1 to 1 mg/dag verdeeld over de dag

- Veel bijwerkingen: droge mond, duizeligheid, obstipatie, sedatie

Therapies hot flashes

Casus

Alhoewel ze “die troep liever niet in haar lijf wil” zou mevr. Vial toch graag iets meer weten over de mogelijkheden van hormonale therapie.

Wat zou zij evt. kunnen gebruiken aan hormonale therapie?

Hormoontherapie (HT)

- Vrouwen met uterus
Oestrogeen combineren met progestageen (min 12d per cyclus), in de postmenopauze continue gecombineerd zonder stopweek
- Vrouwen zonder uterus
Oestrogeen monotherapie zonder stopweek

Wat zijn (relatieve) contra-indicaties voor HT?

contra-indicaties voor hormoontherapie

- Mammacarcinoom
- Trombo-embolie
- Hart-vaatziekten

- Migraine met aura
- Ernstige leverfunctiestoornissen
- Interactie medicatie
  - Melatonine
  - anti-epileptica
  - St. Janskruid

Casus

Mevr Vial heeft iets gehoord over verhoogd risico op borstkanker en wil graag weten of dit feit of fabel is. Geldt het voor alle hormonen?

Wat is de invloed van hormoontherapie op het risico voor ontwikkeling mamacarcinoom?

Risico op mamacarcinoom

- Verhoogde risico op mamacarcinoom wordt veroorzaakt door de combinatie met progesteron
- < 50 jaar geen verhoogd risico
- Verschillende progestagenen hebben verschillend risico-profiel:
  - Natuurlijk progesteron > GEEN verhoogd risico (R/ Utrogestan) (combinatie met E2 = bestaat niet!)
  - Dydrogesteron verhoogd risico > 5 jaar (=R/ Duphaston) (combinatie met E2 = R/ Femoston)
  - Synthetische progesteron verhoogd risico < 5 jaar (combinatie met E2 = alle overige)

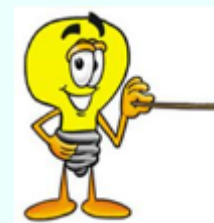

Wat is de invloed van hormoontherapie op het risico voor veneuze trombose?

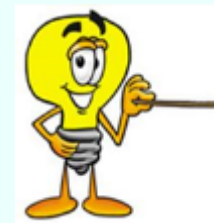
Risico op veneuze trombose

- Risico- factoren veneuze trombose
  - leeftijd:
    - incidentie stijgt van 0.25 per 1.000 vrouwen van 30-34 jaar naar 0.93 per 1.000 vrouwen van 60-64 jaar

Risico op veneuze trombose

- Risico- factoren veneuze trombose
  - leeftijd:
    - incidentie stijgt van 0.25 per 1.000 vrouwen van 30-34 jaar naar 0.93 per 1.000 vrouwen van 60-64 jaar
  - belaste familie- anamnese
    - OR 1,6 zonder hormonen
    - OR 2.3 met HT
    - OR 14.2 met OAC

Risico op veneuze trombose

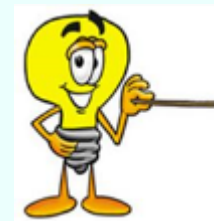
- Risico- factoren veneuze trombose
  - leeftijd:
    - incidentie stijgt van 0.25 per 1.000 vrouwen van 30-34 jaar naar 0.93 per 1.000 vrouwen van 60-64 jaar
  - belaste familie- anamnese
    - OR 1,6 zonder hormonen
    - OR 2.3 met HT
    - OR 14.2 met OAC
  - HT bij vrouwen > 50
    - OR 4,0

Risico op veneuze trombose

- Risico- factoren veneuze trombose
  - leeftijd:
    - incidentie stijgt van 0.25 per 1.000 vrouwen van 30-34 jaar naar 0.93 per 1.000 vrouwen van 60-64 jaar
  - belaste familie- anamnese
    - OR 1,6 zonder hormonen
    - OR 2.3 met HT
    - OR 14.2 met OAC

**Transdermale toediening van oestradiol geen verhoogd risico:
OR 1,1 (95% BI 0,6-1,8)**

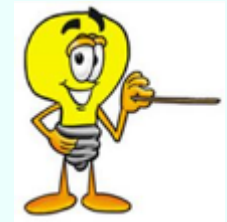
Casus

Mevr Vial heeft zoveel last van haar opvliegers dat ze toch besloten heeft om HT te willen starten. Ze vraagt zich af of er indicatie is voor extra borstonderzoek?

Is er indicatie voor jaarlijkse mamografie bij gebruik gecombineerde HT?

- 2 jaarlijkse mamagrofie via bevolkingsonderzoek volstaat bij gebruik gecombineerde HT (E2 + progesteron)

Casus

Mevr Vial gaat starten met R/ Femoston continu. Na 3 maanden bezoekt zij opnieuw uw spreekuur en heeft een bos bloemen voor u meegenomen. Ze is u erg dankbaar dat ze haar kwaliteit van leven terug heeft. Ze heeft nog wel een vraag: hoe lang moet ze de Femoston blijven gebruiken?

Hoe lang mag de HT gecontinueerd worden?

- NHG standaard: elke 6 maanden op proef stoppen
- NVOG:
  - afhankelijk van de klachten.
  - periodiek (jaarlijks?) evalueren of voortzetting van de behandeling nog zinvol/wenselijk is.
  - eventueel dosering verder verlaagd worden door minder pleisters/tabletten per week te gebruiken;
- NICE guideline:
  - a choice of gradually reducing or immediately stopping; no difference to their symptoms in longer term
  - gradually reducing HRT may limit recurrence of symptoms in the short term.

Samenvatting (2)

Hormoontherapie effectief bij vasomotore klachten

Transdermaal oestrogeen geeft geen verhoogd trombose risico

Indien uterus in situ > estradiol combineren met progesteron ter preventie endometriumcarcinoom

Geen verhoogd risico mamacarcinoom bij natuurlijk progesteron of dydrogesteron (mits gebruik < 5 jaar)

Samenvatting

ter autorisatie: modulaire NVOG-richtlijn Management rondom menopauze

Kwaliteit <kwaliteit@nvog.nl>
1-4-2018 04:34

Hierbij ontvang je...

Het ontvangen commentaar n.a.v. de concept...

- Onderstaand genoemde documenten/uitgangsvragen (UV's) treft u bijgevoegd aan:
- Inleiding modulaire richtlijn Management rondom **menopauze**
  - Praktische handleiding
  - UV 1. Wat is de veiligheid van progesteron met estradiol in vergelijking met een ander (synthetisch) progestageen met estradiol in de behandeling van vasomotorische klachten van de overgang?
  - UV 2. Wat is het effect langdurige HST-gebruik (> 5 jaar) bij postmenopauzale vrouwen op het krijgen van dementie?
  - UV 3. Wat is de veiligheid van transdermaal estradiol in de behandeling van hinderlijke overgangsklachten bij patiënten met een hoog cardio/cerebro-vasculair risico?
  - UV 4. Wat is de effectiviteit en veiligheid van lokale vaginale langdurige behandeling (> 3 maanden) met oestrogeen in vergelijking met geen of een niet-hormonale behandeling van vasomotorische klachten van urogenitale atrofie?
  - UV 5. Welke vorm van hormonale substitutie is het meest geschikt voor de behandeling van irregulair vaginaal bloedverlies en endometriumhyperplasie of -carcinoom?
  - UV 6. Veiligheid van transdermaal estradiol met of zonder progestageen op de behandeling van vasomotorische klachten van de overgang.
  - UV 7. Wat is de effectiviteit van niet-hormonale behandeling van nachtzweeten en kwaliteit van leven bij patiënten met overgangsklachten, die geen hormonen mogen of willen gebruiken?
  - UV 8. Verdient HST (hormoonsubstitutie) een plaats in de behandeling van vasomotorische klachten van de overgang? Wat is de veiligheid en effectiviteit?

Deze modulaire richtlijn wordt u aangeboden volgens de geldende procedure. Het is de bedoeling dat deze modulaire richtlijn 6 maanden na de afsluiting van de autorisatieprocedure op het web staat, en vervolgens zal de autorisatieprocedure. Respons e-mailadres: kwaliteit@nvog.nl

**Vanaf 10 mei beschikbaar via
www.nvog.nl**

Praktische handleiding hormoonsuppletie therapie (HST)

Deze handleiding beveelt lagere doseringen aan voor postmenopauzale hormoonsuppletie (zie de tabel).

Indicaties

- **Hinderlijke** overgangsklachten.
- **Preventie** en/of behandeling van lange-termijn-effecten van oestrogeendeficiëntie bijv. bij premature ovariële insufficiëntie.
- **Urogenitale atrofie**: urogenitale klachten gerelateerd aan hormoondeficiëntie.

Algemene overwegingen

- **Start** HST binnen 10 jaar na de menopauze en liefst vóór het 60^e jaar.
- Oestrogeen altijd combineren met progestageen voor endometriumtransformatie en minimaal 12 dagen per maand. Na hysterectomie of bij lokale vaginale behandeling met estriol geen progestageen nodig.

Peri- of postmenopauze	Hormoonschema	Behandeling (standaard)
Perimenopauzaal met irregulaire cyclus	Hormonale anticonceptie	<ul style="list-style-type: none"> - Estradiol pleister 50µg (Estradiol of System® 2x/week) + LNG-IUD 20µg (Mirena®) - Estradiolvaleraat 1-3mg/dienogest 2-3mg (Qlaira®) of - Estradiol 1,5mg/nomegestrolacetaat 2,5mg (Zoely®)
Perimenopauzaal, amenorroe, geen hormonale anticonceptiebehoefte	Sequentieel HST	<ul style="list-style-type: none"> - Estradiol pleister 50µg (Estradiol of System®) halve of hele pleister 2x/week + dydrogesteron 10mg (Duphaston®) 1dd1/12d of progesteron 100mg (Utrogestan®) 1dd2/12d per maand (liefst 's avonds) of estradiol gel 0,06% 1,25g gel/d (Oestrogel®) + progesteron 100mg (Utrogestan®) 1dd1-2/12d per maand (liefst 's avonds) - Estradiol/dydrogesteron 1/10 (Femoston®)
Postmenopauzaal, indien langere behandelingsduur en bloedingsvrije behandeling	Continu HST	<ul style="list-style-type: none"> - Estradiol pleister 50µg (Estradiol of System®) halve of hele pleister 2x/week + progesteron 100mg (Utrogestan®) 1dd1 (liefst 's avonds) of estradiol gel (zie boven) - Estradiol/dydrogesteron 0,5/2,5 of 1/5 (Femoston continu®)
Postmenopauzaal bij urogenitale atrofie	Vaginaal oestrogeen	<ul style="list-style-type: none"> - Estriol ovule 0,5mg of crème 1mg/g (Synapause®) 2x/week - Estradiol 10µg (Vagifem®) 2x/week

© Can Stock Photo

SIGMUND PETER DE WIT

DE DOKTER EN DE OVERGANG